

DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA KİTAP VE SÜNNETE GÖRE MÜRTEDE YAPILMASI GEREKEN MUAMELE

Ali TOKSARI

Prof. Dr. , Erciyes Üni. İlahiyat Fk.
atoksari@erciyes.edu.tr

Giriş

İrtidat, sözlükte geri çevirmek, dönmek, kabul etmemek anlamlarına gelen red kökünden türemiştir. İrtidat ise lügatte bir şeyden bir başka şeye; bulunduğu halden geriye dönmek demektir. Bulunduğu durumdan geriye dönen kimseye ise mürtet denir.¹ Sözlük anlamı açısından olumlu olumsuz ayrımı yapılmaksızın sebebi ne olursa olsun bir durumdan başka bir duruma her türlü dönme için ridde tabiri kullanılmaktadır. Nitekim bu kavram sözlük anlamında K.Kerim'in değişik surelerinde geçmektedir. (bk., Kasas, 28/7; Ra'd, 13/11; Hud, 11/76; Rum, 30/43; Nisa, 4/59; Tövbe, 9/94; Kehf, 18/36; Muhammed, 47/25; Naziat, 79/10.) İslami ilimler terminolojisinde bu kavram sadece olumsuz anlamında kullanılmıştır. Daha açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse cinsiyeti ne olursa olsun akıl, rüşt (erginlik) çağına gelmiş bir Müslüman'ın hiçbir maddi ve/veya manevi baskıya maruz kalmadan kendi özgür iradesiyle İslam iman esaslarının tamamını veya bir kısmını inkar ederek, İslam'dan çıkma olayına ridde, bu şekilde İslam dininden ayrılan kimseye de mürtet denmiştir. Buna karşılık Müslüman değilken sonradan kendi hür iradesiyle aynı şartları taşıyan bir kişinin İslam inanç sistemini benimsemesine ihtida, İslam'a giren kişiyle ilgili ise mühtedi tabiri kullanılmıştır. Biz burada konuyu işlerken Müslüman değilken sonradan İslam'a girenlerin durumunu değil, Müslüman iken kendi hür iradesiyle İslam'dan ayrılan yani irtidat edip mürtet olan kişilere yapılacak muameleyi ele alacağız. Üzerinde duracağımız asıl husus, mürtede verilecek olan ceza ve/veya yapılacak muamelenin din ve vicdan özgürlüğü açısından yeri

¹ Bk., İbn Manzur, Cemalüddin Muhammad b. Mükerrrem, *Lisanü'l-arab* (I-XV), Beyrut, 1388/1968, III, 172 vd.; ez-Zebidi, Muhammed Murtaza, *Tacü'l-arus* (I-X), Beyrut, 1386/1966, II, 350 vd.

olacağından, irtidatın şartları, kişilerin hangi söz ve davranışlarının irtidata sebep olacağı, mürtedlerle ilgili mezheplerin görüşleri, mürtede tövbe teklifi ve tövbenin şekli, mürtedin malları ve diğer hakları üzerindeki tasarrufunun hükmü gibi fıkhi konulara ayrıntıya girmeden çok kısa olarak temas edeceğiz.

Bilindiği gibi herhangi bir inancı benimseyip benimsememe kalp ve göhül işidir. O bakımdan henüz niyetlerin yani insanların iç dünyalarını okuyacak bir cihaz icat edilemediğinden kişilerin gerçek anlamda hangi inanç ve düşüncede olduklarını, sadece şahısların kendileri bilebilirler. Başkaları ise ancak dışı vurarak açıkladıklarıyla o kişilerin düşünce ve inançları hakkında kanaat sahibi olabilirler. Bu açıklamalar bize bir kişinin mürted olup olmadığının ancak söz ve/veya davranışları ile bilinebileceğini gösterir. Kişiler gerçek anlamda Yüce Yaratıcıya inanıp inanmamada yegane yetki ve karar sahibi olduklarından söz ve/veya davranışlarına bakarak, irtidat ettiğini söylediğimiz bazı kişiler belki hakikatte Müslüman, Müslüman olarak bildiğimiz bazı şahıslar ise hiç Müslüman olmamış veya mürted olmuş olabilirler. Bir kişinin söz ve/veya davranışları sebebiyle mürted olduğuna hükmedebilmek için şu şartları taşıması gerekir:

1. Akil olması: İrtidat eden kişinin akıllı olması yani muhakemesinin yerinde olması; yaptığı işin ve/veya söylediği sözün ne anlama geldiğini bilebilecek durumda olması gerekir. Akıllı olmayan yani mecnunlar ve bunamış olanlar sözleri ve eylemlerinden dolayı mükellef olmadıklarından bunların söz ve/veya davranışları irtidata sebep olmaz. **2. Buluğ:** Buluğ çağına gelmeyen küçükler, eğer henüz temyiz gücüne yani iyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan, hayrı şerden ayırt etme yeteneğine sahip değillerse bunların irtidatları İslam alimleri tarafından geçersiz sayılmıştır. Ancak buluğ çağına gelmemiş olmakla birlikte bir küçük temyiz gücüne sahipse bazı İslam alimlerine göre bunların irtidatları geçerlidir. **3. İradeyi sakatlayan bir sebebin olmaması:** İrtidat, bilinçli ve kasıtlı yapıldığı takdirde bir anlam ve hüküm ifade eder. Buna karşılık kişilerin iradeleri dışında bir sebeple irtidat ettikleri anlaşılırsa onlar hakkında mürted muamelesi yapılamaz. Örneğin bir kişi cebir ve şiddet kullanılarak, yani ikrah yoluyla İslam'dan çıkmaya zorlanması üzerine dininden ayrıldığını söylese ona mürted muamelesi yapılamaz. Konuyla alakalı Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkar eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır."² Yine aynı şekilde uyku, sarhoşluk, bunaklık gibi iradeyi sakatlayan durumlarda söylenen sözler ve/veya yapılan davranışlardan dolayı bir kişinin mürted olduğuna hükmedilemez. Hz. Peygamber de bir hadislerinde "ümmetimden hata, unutkanlık ve güç kullanılarak (ikrah yoluyla)

² Nahl, 16/106.

yapılan işlemlerin vebali kaldırılmıştır.”³ buyurarak, Müslümanların iradeyi sakatlayan bir sebebe dayalı yaptıklarından sorumlu olmadıklarını belirtmiştir.⁴

Buraya kadar bir kişinin hangi söz ve/veya davranışları nedeniyle mürted kabul edileceği konusunu izah etmeye çalıştık. Konunun iyi anlaşılması için asıl tartışacağımız hususa geçmeden önce din ve vicdan özgürlüğünün mahiyeti ile Kitap ve Sünnetin ışığında İslam’ın kabul ettiği din ve vicdan özgürlüğü hakkında ana hatlarıyla bilgi vermeyi uygun gördük.

Din ve Vicdan Özgürlüğünün Mahiyeti

Hukuk literatüründe “din ve vicdan hürriyeti” kavramı, en çok kullanılan ve en kapsamlı tabir olmakla birlikte bu konuda “din hürriyeti”, “inanma hürriyeti”, “inanış hürriyeti”, “ibadet hürriyeti” gibi tabirler de kullanılmaktadır. Manevî hürriyetlerden olan din ve vicdan hürriyeti daha ziyade insanın kalbi ve vicdanı, bir başka ifade ile iç dünyası ile alakalı hürriyetlerdendir. İnsan, aklıyla öğrenen, kalbiyle ve yüreğiyle inanan bir varlıktır. Bu bakımdan düşünce melekeseine sahip olan insanın kalbinde dinin önemli bir yeri vardır. Din ve vicdan hürriyeti, kişilerin manevî hayatlarıyla sıkı sıkıya bağlı olup her insanın en temel haklarından. İnsan nasıl göz, kulak, ayak, el gibi organlarından birisi olmadığında tam ve mükemmel olamaz; eksik ve özürlü olursa aynı şekilde din ve vicdan hürriyetine sahip olmayan kişi de manevî yönden arızalıdır; özürlüdür. Hatta daha da ileri gidersek hayat damarlarından biri eksik olan bir kişi nasıl maddî varlığını devam ettiremez ise istediği dinin esaslarına inanma ve inandıklarını yaşama hürriyetini kaybeden kişi de manevî yönden ölü gibidir diyebiliriz. Daha açık ifade etmek gerekirse din ve vicdan hürriyeti insanın mütemmim cüzüdür; yani insan kişiliğinin ayrılmaz ögesidir. Din ve vicdan özgürlüğü ekmek ve su gibi insan hayatı için olmazsa olmaz cinsinden zarurî bir şeydir; insanın havaici asliyesindendir. Çünkü insanın onuru ve saygınlığının korunması bir yerde din ve vicdan özgürlüğü hakkının elde edilmesine bağlıdır. Din ve vicdan özgürlüğü de diğer temel haklar gibi kamu düzeni v.s. gibi zaruri hususlar dışında sınırlanamaz, kendisinden vazgeçilemez, başkasına devredilemez cinsinden hak ve hürriyetlerden birisi, hatta birincisidir.

Din ve vicdan özgürlüğünün unsurları şunlardır:

³ Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa (279/892), Sünen (I-V), İstanbul, 1981 (ofset), Hudud, 1; Nesai, Ebu Abdurrahman b. Şuayb (303/915), Sünen (I-VIII), Mısır, 1383/1964), Talak, 21; İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini (275/888), Sünen (I-II), Mısır, 1373/1954), Talak, 15.

⁴ İrtidatın gerçekleşmesi hususunda gereken şartlarla ilgili geniş bilgi için bk., Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, (terc., heyet), I-X, İstanbul, 1990, VII, 463 vd.

1. İnanma özgürlüğü:

Genel olarak ifade etmek gerekirse inanma özgürlüğü, bir kişinin kendi hür iradesiyle maddî ve/veya manevî hiçbir baskıya maraz kalmadan herhangi bir inanç sistemini benimsemesi veya hiçbir iman esaslarını kabul etmemesi demektir. İnanma özgürlüğünün kapsamı içinde hak olsun batıl olsun herhangi bir dini kabul etmeme özgürlüğü de vardır. Herhangi bir dini benimsemesi veya reddetmesi kişinin iç dünyası ile alakalı bir husustur. Bu alan kişilerin en dokunulamaz alanıdır. Benimseyip kabul ettiği kutsal şeyin ne olacağına başka kişiler veya kurumlar değil kişinin kendisi karar verir. Hiçbir dini kabul etmeme de (ateist olma) aynı şekilde değerlendirilmelidir. Bir başka ifade ile semavî olsun olmasın herhangi bir inanç sistemini benimsememe de inanç özgürlüğü kapsamına girer.

İnanma özgürlüğü, kişinin sadece hür iradesiyle seçip beğendiği dini kabul etmeyi veya hiçbir iman sistemini kabul etmemeyi kapsamaz. Ayrıca bunları hiçbir baskıya maruz kalmadan açıklamayı da ihtiva eder ki, bize göre inanma özgürlüğünün omurgası da bu yönüdür. Aksi takdirde inanma özgürlüğünden bahsetmek mümkün değildir. Zaten bir ülkede inanma özgürlüğünün olup olmadığı, kişinin inandıklarını açığa vurup vuramama özgürlüğünün varlığı ile doğru orantılıdır. Bir başka ifade ile eğer bir kişi bir ülkede hangi inançta olursa olsun inandığı kutsal değerleri (veya inanmadıklarını) hiç çekinmeden açıklayamıyorsa orada tam olarak inanma özgürlüğünün varlığından bahsedilemez.

2. İnandığı dinin esaslarına göre amel etme özgürlüğü:

Buna ibadet hürriyeti, ayin yapma hürriyeti de denir. Bu çeşit hürriyet din ve vicdan hürriyeti alanı içinde inanma özgürlüğünden sonra gelir ve daha ziyade herhangi bir dini benimseyip kabul edenler için söz konusudur. Semavî olsun olmasın her dinin ilkeleri sadece inanç esaslarından ibaret değildir. Her dinin iman esasları yanında az veya çok ibadet (ayin) alanları da vardır. Bir dine inanan mümin, kendisini inandığı tanrıya yakınlaştıracak davranışlar sergilemek ister. İnananları tanrıya yaklaştıran hususların bir kısmı emirler şeklinde bir kısmı ise yasaklar tarzında olabilir. O bakımdan inanan kişi inandığı tanrının emirlerini yerine getirmeye, yasaklarından ise uzak durmaya çalışır. Geniş anlamda değerlendirecek olursak bunlar dinin amel yönünü teşkil eder.

Şu halde kişinin inandığı dinin esaslarına göre amel etmesi sadece dinin emirlerini (mesela İslam'daki namaz, oruç, hac, kurban kesme, dua etme vb.) yerine getirmesini değil aynı zamanda yasaklara (hırsızlık yapmama, içki içmeme, domuz eti yememe vb. gibi) uymasını da içermektedir. O bakımdan biz "ibadet özgürlüğü" yerine "kişinin inandığı dinin esaslarına göre amel etme özgürlüğü" ifadesini kul-

lanmayı daha isabetli buluyoruz.

Bu çeşit özgürlüğün özünü, kişilerin inandıkları dinin amele yönelik ilkele-
rini ve kurallarını hiçbir maddî ve/veya manevî baskıya maruz kalmadan yerine
getirebilmeleri teşkil eder. Dinin amele yönelik ilkeleri ve kuralları deyince bun-
ların başında ibadetler (ayınlar) gelir. O bakımdan her fert seçerek inandığı dinin
ibadetlerini yerine getirirken gönül huzuru içinde, kanun korkusu ve kamuoyu
baskısı olmadan yerine getirebilmelidir. Hangi davranışın ibadet olup olmadığına
ise kişinin kendisi karar vermelidir.

3. Dinini öğrenme, öğretme, yayma ve yayın yapma özgürlüğü:

Din ve vicdan özgürlüğünün en önemli unsurlarından birisi de ferdin inandığı
dinin esaslarını öğrenme, başkalarına öğretme yani dini tebliğ etme özgürlüğüdür.
İnsanlar eğer bir inanç sistemini benimsemişlerse iman ettikleri bu dinin itikat,
ibadet, ahlak, muamelat v.s. gibi alanlardaki öğretilerini öğrenmek ve başkalarına
da öğretmek isterler. Kişinin dinini öğrenme, öğretme ve başkalarına tebliğ etme
hürriyeti, inanç ve ibadet hürriyetinin olmazsa olmaz şartıdır. Kişi neye inanacağını,
nasıl ibadet edeceğini bilmeden inanç ve ibadet hürriyetinden tam olarak faydala-
namaz. O bakımdan eğer bir yerde inanç ve ibadet hürriyeti varsa orada mutlaka
dinini öğrenme, öğretme ve tebliğ hürriyeti de var demektir.

Kitap ve Sünnet Çerçevesinde Din ve Vicdan Özgürlüğü

Kur'an-ı Kerim'de din ve vicdan hürriyeti ile alakalı bir çok ayet mevcuttur.
K.Kerim her şeyden önce inanmanın bir vicdan ve gönül meselesi olduğunu, dileyenin
inanma, isteyen de inanmama hürriyetine sahip olduğunu açıkça ifade etmiştir.
Konu ile alakalı yüce Allah şöyle buyuruyor: "De ki; bu gerçek, Rabbinizdendir,
dileyen inansın, dileyen inkâr etsin...."⁵

Yüce Allah bir başka ayetinde de şöyle buyuruyor: "De ki; Ey insanlar, işte size
Rabbinizden gerçek geldi. Artık kim hidayeti kabul ederse o, kendisi için hidayete
ermiş olur, kim de sapıklığa düşerse kendi zararına sapar. Ben sizin üzerinize vekil
değilim."⁶

Bu iki ayet bize çok açık bir şekilde insanın, inanıp inanmama konusunda tam
bir özgürlüğe sahip olduğunu, kişinin bir olan Allah'a inanma suretiyle dünya ve
âhiret mutluluğunu elde etme imkânına sahip olması yanında âhiretteki sonucuna
katlanmak kaydıyla inanmama özgürlüğüne de malik olduğunu göstermektedir. Bir

⁵ Kehf, 18/29.

⁶ Yunus, 10/108.

başka ifade ile İslâm inanç sisteminde cennete girebilme özgürlüğü kadar cehenneme gitme özgürlüğü de mevcuttur.

Yüce Allah, Hz. Peygamber ve Onun şahsında bütün Müslümanlara insanları İslâm'a davet etmelerini, bu konuda gerekli gayreti göstermelerini emretmiştir. Rahmet sıfatları gadap sıfatlarının üstünde olan Yüce Allah hiç bir vakit insanların imansız bir hayat sürerek cehenneme gitmelerini arzu etmez. Ancak dünyanın bir imtihan alanı olduğu, hak ile batılın, doğru ile yanlışın neler olduğunun ortaya konduğu; bunları anlatmanın da Hz. Peygamber ve O'nun şahsında bütün müslümanların görevi olduğu K.Kerim'de ifade edilmiştir. Bu husus aynı zamanda Yüce Allah'ın, insanın düşünce ve irade hürriyetine verdiği önemi göstermektedir. Bir başka ifade ile Yüce Allah varlıkların en şerefli ve en mükemmeli olarak yarattığı insanoğlunun seçme ve istediği doğrultuda iman etme hürriyetine müdahale etmemektedir. Yüce Allah bir ayetinde : "Rabbini isteseydi, yeryüzündekilerin hepsi mutlaka inanırdı O halde sen mi insanları, inanmaları için zorlayacaksın"⁷ buyurarak, herkesin kerhen imana zorlanmalarının doğru olmadığını, Hz. Peygamberin bile insanları imana zorlamaya hakkının bulunmadığını ifade buyurmuştur.

İnanma bir gönül ve isteme meselesidir. Bir başka ifade ile Yüce Allah'ın buyruklarına maddî ve / veya manevî hiç bir baskıya maruz kalmadan teslim olmak demektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "dinde zorlama yoktur"⁸ buyrularak bu gerçek ifade edilmiştir. Ayette "dinde zorlama yoktur" ifadesi kullanılırken "ikrah" tabiri kullanılmıştır. "İkrah" kavramı içinde zorlama anlamı yanında tikslenme, çirkin görme, iğrenme manaları da davardır. Bu da bize İslâm iman esaslarının insanların kalplerine korkutularak, tehditle, maddî ve psikolojik baskı kurularak; dolayısıyla insanları tiksindirerek, iğrendirerek yerleştiremeyeceğini göstermektedir. Zaten korku ve tehdit ile yani ikrah yoluyla bir kişiyi müslüman yapmak mümkün de değildir. Çünkü bir kişinin mümin olabilmesi için dili ile söylediği şeyleri kalbinin de tasdik etmesi gerekir. Korku ve tehditle müslüman olanın ise dili ile inandığını söylemesine rağmen kalbi ile bunları tekzip ettiğinden müslüman olduğu söylenemez. Netice olarak ikrahın bulunduğu yerde imandan bahsetmek mümkün değildir. İnsanların manevî dünyalarını en iyi bilen Yüce Allah, Hz. Peygamber'e dini en iyi şekilde anlatarak tebliğ etmesini emretmiş, dini kabul ettirme hususunda cebir kullanılmasını ve manevî baskı yapılmasını ise yasaklamıştır. Konu ile alakalı ayetlerin meali şöyledir: "...Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin, sadece tehdidimden korkanlara Kuran ile öğüt ver."⁹ "Öğüt ver, çünkü sen ancak öğüt verensin. Onların üzerinde zorlayıcı değilsin"¹⁰

⁷ Yunus, 10/99.

⁸ Bakara, 2/256.

⁹ Kâf, 50/45.

¹⁰ Gâşıye, 88/21-22.

İslâm, müslümanların inandıkları iman ilkelerini nasıl değerli görüyor ve bunlara başkalarının saygılı olmasını istiyorsa müslümanların da başkalarının tanrılarına hakaret etmemelerini istemiştir. Bu konuda K.Kerim’de şöyle buyruluyor: “(Onların) Allah’tan başka taptıklarına sövmeyin ki, Onlarda bilmeyerek sınırı aşıp Allah’a sövmesinler.”¹¹

Bu ayeti göz önünde bulunduran İslâm âlimleri başkalarının dinine küfretmeyi elfâz-ı küfür (küfür lafızları)’den saymışlardır.

İslâm dini başka dine mensup olan kişilerin inançlarına saygılı olmayı öngördüğü gibi, Müslümanlarla savaşmayan ve onları kendi yurtlarından çıkarmayanlara karşı iyilik yapılabileceğini ve adaletli davranılabileceğini de kabul etmiştir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Allah sizi, din hakkında, sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah adaletli olanları sever.”¹²

Din ve vicdan özgürlüğü ile alakalı bu özet bilgiyi verdikten sonra mürtedlere uygulanacak muameleye geçebiliriz.

Mürtedlerle İlgili Ayetler, Hadisler ve İslam Hukukçularının Görüşleri:

Mürtedlerle ilgili ayetler:

Kur’an-ı Kerim’de dinden dönme olayı ile alakalı çok sayıda ayet vardır. Bu ayetlerden bir kısmında İslâm’dan ayrılma “ridde” kavramı ile ifade edilmiş, bir kısmında ise başka kavramlarla açıklanmıştır. Bu ayetlerden bazılarının meali şöyledir:

“...Sizden kim, dininden döner ve kafir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahrette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar.”¹³

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven, müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kafirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiç kimsenin kınamasına aldırılmazlar). Bu, Allah’ın, dilediğine verdiği lütuftur. Allah’ın lütfü ve ilmi geniştir.”¹⁴

“İman etmelerinden, Resul’ün hak olduğuna şahadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkarcılığa sapan bir kavme Allah nasıl

¹¹ En’am, 6/108.

¹² Mümtehine, 60/8.

¹³ Bakara, 2/217.

¹⁴ Maide, 5/54.

hidayet nasip eder? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez. İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğramalarıdır. Bu lanete ebedi gömülüp gidecekler. Onların azapları hafifletilmez; yüzlerine de bakılmaz. Ancak bundan sonra tövbe edip yola gelenler başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir. İnandıktan sonra kafırlığa sapıp sonra inkarcılıkta daha da ileri gidenlerin tövbeleri asla kabul edilmeyecektir. İşte onlar, sapıkların ta kendisidir. Gerçekten, inkar edip kafir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden fıde olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi kabul edilmeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur.”¹⁵

“İman edip sonra inkar edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkar edenleri, sonra da inkarlarını artıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir”¹⁶

“Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkar eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır.”¹⁷

“(Boşuna) özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kafir oldunuz. Sizden (tövbe eden) bir gurubu bağışlasak bile, bir guruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz.”¹⁸

“Ey Muhammed! (O sözleri) söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve Müslüman olduktan sonra kafir oldular. Başaramadıkları bir şeye (Peygambere suikast yapmaya) de yeltendiler. Sırf Allah ve Resulü kendi lütuflarından onları zenginleştirdiği için öç almaya kalkıştılar. Yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da, ahrette de elem verici bir azaba çarptıracaktır. Yeryüzünde onların ne dostu ne de yardımcısı vardır.”¹⁹

“Şüphki, kendilerine doğru yol belli olduktan sonra, arkalarına dönenleri, şeytan sürüklemiş ve kendilerine ümit vermiştir. Bunun sebebi; onların, Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara: Bazı hususlarda size itaat edeceğiz, demeleridir. Oysa Allah onların gizlediklerini biliyor. Ya melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken durumları nasıl olacak!”²⁰

Mürtedlerle ilgili hadisler:

İrtidat ile alakalı hadis kitaplarında çok miktarda rivayet vardır. Biz burada

¹⁵ Al-i İmran, 3/86-91.

¹⁶ Nisa, 4/137.

¹⁷ Nahl, 16/106.

¹⁸ Tövbe, 9/66.

¹⁹ Tövbe, 9/74.

²⁰ Muhammed, 47/25-27

konuyla alakalı bütün rivayetlere yer vermeyip sadece irtidatın mahiyeti ve mürtede ne tür ceza verileceğini içeren rivayetlerden bazılarını zikredeceğiz.

Zeyd b. Eslem'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Dinini değiştirenin boynunu vurunuz."²¹

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Rasulullah (SAV) şöyle buyurmuştur: "Dinini değiştireni öldürünüz."²²

Abdullah b. Mesud'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın Resulü olduğuma şahitlik yapan hiçbir Müslüman'ın kanı helal değildir. Ancak şu üç kişinin ki müstesna: Evli olup ta zina eden kişi, bir başkasını kasten öldüren kişi, dinini değiştirip cemaatten ayrılan kişi."²³

Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Müslüman'ı öldürmek şu üç sebep hariç helal değildir. Zina eden evli recmedilir, İslam'dan çıkarak, Allah ve Resulüne harp açan kişi ya öldürülür, ya asılır veya sürgün edilir. Müslüman birisini kasten öldüren öldürülür (kısas yapılır)."²⁴

Mürtedlerle ilgili İslam hukukçularının görüşleri:

İslam hukukçuları, buluş çağına gelmiş bir kişinin, maddi ve/veya manevi baskıya maruz kalmadan ve akli başındayken bilinçli bir şekilde İslam'ı terk etmesi durumunda mürted sayılacağını kabul etmişlerdir. İrtidat eden erkek ise özellikle yukarıdaki hadisleri göz önünde bulunduran İslam hukukçuları, onun öldürülmesi gerektiğinde ittifak etmişlerdir. Ancak öldürülmeden önce mürted tövbeye davet edilir. Tövbeye davet konusunda Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin uygulamaları delil gösterilmiştir. Bir defasında ordu içinde irtidat etmesi sebebiyle öldürülen bir kişinin durumu Hz. Ömer'e sorulduğunda şöyle demiştir: "Onu bir yerde üç gün hapsedmeniz, o kişiye her gün bir ekmek vermeniz ve tövbeye davet etmeniz gerekmez miydi. Belki o tövbe eder ve Allah'a dönerdi. Ey Allah'ım ben bu olayın olduğu anda orada değildim. (Öldürülmesi için) emir de vermedim. Olayın haberi bana ulaştığında rıza da göstermedim."²⁵ Hz. Ali ise hapis cezası uygulamaz, ancak

²¹ İmam Malik, Malik b. Enes (179/795), *Muvatta* (I-II), Kahire, 1370/1951, Akdiye, 15.

²² Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (256/869), *Sahihul-Buhari* (I-VIII), İstanbul, 1399/1979 (ofset), Cihad, 149, İtisam, 28; Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani (275/888), Sünen (I-V), Hıms, 1388/1969, Hudud, 1; Tirmizi, Sünen, Hudud, 25; İbn Mace, Sünen, Hudud, 2; İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed (241/855), Müsned (I-VI), Beyrut 1389/1969, I, 282,283, V,231.

²³ Buhari, *Sahihul-Buhari*, Diyat, 66; Müslim, Ebu'l-hüseyn Müslim b. Haccac (261/874), *Sahihu Müslim* (I-V), Mısır 1374-1375/1955-1956, Kasame, 25-26; Ebu Davud, Sünen, hudud, 1; Tirmizi, Sünen, Diyat, 10.

²⁴ Ebu Davud, Sünen, Hudud, 1; Nesai, Sünen, Tahrim, 14.

²⁵ Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250/1834), *Neylü'l-evtar şerhu münteka'l-ahbar* (I-VIII),

tövbeye davet eder ve arkasından da "iman edip sonra inkar eden, sonra iman edip tekrar inkar eden, sonra da inkarlarında ileri gidenleri Allah ne bağışlayacak, ne de doğru yola erİştirecektir."²⁶ mealindeki ayeti okurdu. Tövbeye davet, cmhura göre vacip olmasına karşılık daha önce İslam daveti kendisine ulaştığı için Hanefilere göre vacip değil müstehaptır. İslam'ın inanç sistemi ayrıntılı olarak anlatılır, buna rağmen mürted küfründe ısrar ederse öldürölür. Mürtedin tövbesi İslam'a tekrar döndüğünü ifade etmesi ve/veya kelime-i şahadet getirmesi ile anlaşılır.²⁷

Mürted erkeklerin öldürölmesi hususunda İslam alimleri ittifak etmelerine karşılık, Şafililer, Malikiler ve Hanbeliler kadın mürtedin öldürölmesi gerektiğini söylerken Hanefiler nakli ve akli bazı delillere dayanarak, kadın mürtedin öldüröllemeyeceğı görüşünü benimsemişlerdir. Mürted kadının öldüröllemeyeceğı ile ilgili Hanefilerin, hadislerden bazı delilleri şunlardır:

Rebah b. Rabi'dan rivayet edilmiştir: "Biz Rasulöllah ile bir gazvede beraberdik. Resölullah, gazvelerden birinde bir gurup insanın bir şey etrafında toplandığını gördü. Bir adam gönderdi, bak onlar niçin toplanmışlar dedi. Oradakiler öldüröl-müş bir kadına bakıyorlar dediler. Hz. Peygamber, bu kadın savaşmıyordu dedi. Daha sonra. Hz. Peygamber, orada bulunanlardan birine, Halit b. Velid'e git ve ona kadınların ve hizmetçilerin keskinlikle öldürölmemesini söyle dedi."²⁸ Hattabi, bu hadisten mürted kadının ancak savaşırsa öldürölleceğıne delil olduğunu belirttiikten sonra kadının öldürölmesinin haram olmasının illetinin savaşmaması olduğunu, savaştığı takdirde ise öldürölmesinin caiz olduğunu açıklamıştır.²⁹

Hanefiler, kadın mürtedlerin öldürölmesi konusunda bu hadisin dışında temel hadis kaynaklarında olmayan İbn Abbas'tan nakledilen şu rivayeti delil göstermişlerdir: "Resölullah öldürölmiş bir kadın cesedi gördü ve bunu kim öldürdü diye sorduğunda orada bulunan bir kişi ben öldürdüm ey Allah'ın Resölü, onu binitim ardına almıştım. Kılıcımı alıp beni öldürmek istedi, ben de onu öldürdüm, dedi. Bunun üzerine Allah Resölü, kadınları öldürmek de ne oluyor, onu göm bir daha asla kadın öldürme dedi."³⁰

Dikkat edilecek olursa diğer mezheplerin delil olarak ileri sürdükleri ve

Mısır 1391/1971, VII, 217; Zeylai, Cemmalüdd, in Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf, Nasbu'r-raye li ahadisi'-hidaye (I-IV), Beyrut 1973, III, 460; Kasani, Bedai, VII, 134-135; Vehbe Zuhayli, VII, 466.

²⁶ Nisa 4/137.

²⁷ Kasani, Bedai, VII, 135; Vehbe Zuhayli, Fıkıh Ansiklopedisi, VII, 466.

²⁸ Ebu Davud, Sünen, Cihad, 111; İbn Mace, Sünen, Cihad, 30.

²⁹ Hattabi, Ebu Süleyman Ahmed b. Muhammed el- Büsti, Mealim's-sünen, (I-V), Hıms 1388/1969, III, 122.

³⁰ Kasani, Bedai, VII, 135; haber bu haliyle sahih hadis kitaplarında yok. Konuyla alakalı başka rivayetler için bk., Buhari, Sahih, Cihad, 148; Ebu Davud, Sünen, Cihad, 121.

kadın-erkek ayırımı yapmadan mürtedlerin öldürülmesini öngören rivayetler âmm hükümünde olup kadınların öldürülmemesini içeren rivayetler âmm olan bu hükümü tahsis etmiştir. Bu durumu da göz önünde bulunduran Hanefiler irtidat ve benzeri sebeplerle düşmanın ölümü hak etmesi için silahlı mücadeleye girmesi yani muharip sınıfından olması gerektiğini söylemişlerdir. Dolayısıyla Hanefilere göre kadınlar muharip sınıfından olmadıkları için eğer başka bir suçları yoksa sırf irtidatları sebebiyle öldürülmezler.³¹ Zuhayli, Hanefilerin, mürted kadının sırf irtidatı yüzünden öldürülemeyeceği hususundaki gerekçeleri hakkında şunları söylüyor: “Zira öldürme küfür sebebiyle değil savaşma şerrini önlemek için caiz kılınmıştır. Kafir olmanın cezası Allah katında öldürmeden daha fazladır. O yüzden öldürme cezası savaşa fiilen katılana mahsus sayılır ki, o da kadın değil erkektir. Çünkü kadın sadece niyeti sebebiyle savaşçı kabul edilmez.”³²

Hanefiler, Ümmü Mervan adlı bir kadının mürted olduğunun bildirilmesi üzerine Hz. Peygamber’in “onu öldürünüz.”³³ talimatını vermesinin gerçek sebebinin, kadının irtidat etmesi değil, hem bizzat kendisinin Müslümanlarla savaşması, hem de başkalarını savaşa teşvik etmesi olduğunu belirtmişlerdir.³⁴ Yine Hanefiler, mürted Ümmü Fırka’nın öldürülmesinin gerçek sebebinin ise 30 çocuğunu Müslümanlarla savaş yapmaya teşvik etmesi olduğunu açıklamışlardır.³⁵

Mürtedlerle İlgili Rivayetlerin Din ve Vicdan Özgürlüğü Açısından Tahlili ve Değerlendirilmesi

Bilindiği üzere İslam, başka dine mensup insanların, İslam’ı tercih etmelerini tavsiye etmenin ötesinde teşvik etmektedir. Hatta her türlü araç ve gereci kullanarak, şartlar ne olursa olsun her yer ve her zamanda İslam’ı tebliğ etme konusunda bütün Müslümanları sorumlu tutmuştur. Yine bilindiği üzere İslam, başka dine mensup olanlara, düşmanlık yapmamaları şartıyla kendi dinlerinin vecibelerini yerine getirmeleri hususunda Müslümanlardan, müsamaha göstermelerini istemiştir. İnanç özgürlüğüne bu kadar önem veren bir din (İslam), din ve vicdan özgürlüğünün olmazsa olmazlarından olan kişilerin daha önce mensup oldukları dini (İslam’ı) terk etmelerini hoş görmemeden öte söz konusu rivayetler sebebiyle müeyyidesi ölüm olan ağır bir suç sayıyor gözüküyor. Burada bir çelişkinin olduğu gayet açıktır. Daha açık bir ifade ile yukarıda çerçevesini çizdiğimiz din ve vicdan

³¹- bk., Serahsi, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl (490/1097), *el-Mebsut* (I-XXV), İstanbul 1402/1982, X, 109-110.

³²- Zuhayli, *Fıkıh Ansiklopedisi*, VII, 465; konuyla alakalı ayrıca bk., Serahsi, *Mebsut*, X, 98 vd; Kasani, *Bedai*, VII, 134 vd.

³³- hadis için bk., Şevkani, *Neylül-evtar*, VII, 217; Zeylai, III, *Nasbu’r-riye*, 458.

³⁴- bk., Serahsi, *Mebsut*, X, 110; Zuhayli, *Fıkıh Ansiklopedisi*, VII, 465.

³⁵- bk., Serahsi, *Mebsut*, X, 109.

özgürlüğü ile hadislerden hüküm çıkararak, mürtedin öldürülmesini bağdaştırmak mümkün değildir. Bu durumda Kur'an-ı Kerim'de mürtedin öldürülmesi ile ilgili herhangi bir hüküm olmadığına göre ya hadisler ile İslam hukukçularının bu konudaki görüşlerini Kur'an-ı Kerim'e aykırı bularak, sebebi ne olursa olsun hiçbir zaman mürtedin idamının İslam'da olmadığını söyleyeceğiz veya İslam'da din ve vicdan özgürlüğünün çok sınırlı olduğunu kabul edeceğiz yahut ta hadislerde ölüm cezasını öngören irtidattan neyin kastedildiğini açıklayarak, hem ayetlerle hadisler arasında bir çelişkinin olmadığını hem de cezası ölümü gerektiren irtidatın basit ve bireysel din değiştirme olayı olmayıp başka bir suç teşkil ettiğini kabul edeceğiz.

Bilimsel açıdan meseleyi ele aldığımızda herhalde burada ilk olarak incelenmesi gereken husus, konuyla ilgili hadislerin sıhhati konusu olsa gerekir. Mürtedlere uygulanacak müeyyidelerle ilgili rivayetlerin önemli bir kısmı muteber hadis külliyatında mevcuttur. Hadisçilerin koydukları kriterlere göre hükme mesnet olan rivayetlerde senet açısından ciddi sayılacak bir problem yoktur. Bu yüzden söz konusu hadislerle senet açısından zayıf veya mevzu demek mümkün değildir. Bu durumda ya söz konusu hadisleri Kur'an-ı Kerime arz etmek veya İslam'ın genel ilkelerine ve/veya akla vb. hususlara aykırı kabul etmek suretiyle Hanefilerin manevi inkıta diye nitelikleri metodu kullanarak, bu rivayetlerle amel edilemeyeceğini ileri sürecekler veya rivayetlere yeni bir yorum getirerek, ayetlerle bu konudaki hadisler arasında bir tearuzun olmadığını ifade edeceğiz. Bize göre konuyla alakalı hadisler senet açısından problemsiz olduğu gibi iyice incelendiğinde söz konusu rivayetlerle ayetler arasında bir çelişki de yoktur. Ayrıca rivayetlerin İslam'ın genel ilkeleri ve akıl ile çelişen bir tarafının olduğuna da inanmıyoruz. Biz İslami ilimler metodolojisinde benimsenen temel ilkeler çerçevesinde konuyu ele alıp incelemeye çalışacağız.

İslam alimlerinin çoğunluğunun benimseyip kabul ettikleri temel bir ilke vardır. Bu ilkeye göre İslam alimleri, örneğin ayetler arasında görünürde bir çelişki görüldüğünde acele edip aralarında nesih var deme yerine cem ve telif metoduna başvurarak, ilk önce her iki ayetle (veya iki gurup ayetle) de amel etme imkanlarını araştırmışlar; bütün çabalarına rağmen ayetlerin aralarını uzlaştıramamışlarsa nesih prensibini devreye sokmuşlardır. Yine aynı şekilde ayetlerle hadisler arasında görünürde çelişki gördüklerinde sahih hadislerin ayetlere muhalif olamayacağını ileri sürerek, acele edip hadislerle amel edilemeyeceğini ileri sürme yerine ilk önce ayetlerle hadislerin arasını uzlaştırma yollarını araştırmayı tercih etmişler; bütün gayretleri sonucunda uzlaşma sağlayamamışlarsa nesih veya manevi inkıta gibi diğer ilkeleri devreye sokmuşlardır. Hadisler açısından ise "el-imal evla minelihmal=amel etmek etmemekten daha üstündür" ilkesini kabul ederek, yine mümkün olduğu kadar çok rivayetle amel etme çarelerini araştırmışlardır. Bu ilkeye göre hadisler arasında görünürde bir çelişki varsa ilk önce cem ve telif ilkesine başvurarak, her iki

hadisle (veya iki gurup hadisle) de amel etmenin yollarını araştırmışlar, bu mümkün değilse, birinin diğerini nesh edip etmediğine bakmışlar, aralarında nesh de yoksa tercih sebeplerini göz önünde bulundurarak, hiç olmazsa biriyle amel etmenin çarelerini araştırmışlar, bunun da olmadığı sonucuna varırlarsa tevakkuf etmişlerdir.³⁶

Burada üzerinde durulması gereken temel hususlardan birisi de ayetlerle hadisler arasında bir çelişki olduğunda ne yapılacağı meselesidir. Esas olan ayetlerle hadisler arasında herhangi bir tearuzun olmamasıdır. Hz. Peygamber'in gönderiliş gayesi Yüce Allah'tan aldığı ilahi mesajı insanlara tebliğ etmek ve açıklamaktır. Hadislerin ayetlere muarız olması demek Hz. Peygamber'in, Allah'ın iradesine aykırı hareket etmesi veya ilahi mesajı anlamayıp insanlara ayetleri yanlış açıklaması demektir. Böyle bir durumun vaki olduğuna dair sahih bir haber kaynaklarda nakdedilmediği gibi aklın da böyle bir şeyi kabul etmesi mümkün değildir. Buna göre şayet hadisler arasında ayetlere aykırı rivayetler varsa ve tearuz da bilimsel ilkeler çerçevesinde giderilemiyorsa elbette ki böyle bir rivayet ile amel edilemez. Nitekim Hanefiler bu tür rivayetlerde manevi inkıta olduğunu söyleyerek, söz konusu hadislerle amel edilemeyeceğini ifade etmişlerdir. Hadislerin teşrii değerine çok önem veren ve kötüye kullanılarak, birçok hadisin devre dışı bırakılabileceği endişesiyle hadislerin Kur'an-ı Kerim'e arzına karşı çıkan İmam eş-Şafii dahi, er-Risale adındaki eserinin birçok yerinde "sünnet asla Kitap'a muhalif olamaz" demiştir.³⁷ Ancak burada hadislerin Kur'an-ı Kerim'e muhalif olmasından ne anlaşıldığı hususu da çok büyük önem arz etmektedir. Gerçek anlamda sünnetin K.Kerim'e muhalif olması demek hadislerin, manaya delaleti kati olan muhkem ayetlerdeki hükme aykırı hüküm koyması demek olup, yoksa ayetleri açıklaması ve/veya ayetlerde olmayan bir konu hakkında hüküm ihdas etmesi demek değildir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in resul olarak gönderilme amaçlarının en önemlilerinden birisi tebyin (ilahî mesajı açıklama) diğeri de teşridir. Bu bakımdan bazı hadislerin mücmel ayetleri tafsil etmesi, mutlak ayetleri takyit etmesi, hükmü âmın olan ayetleri tahsis etmesi hadislerin ayetlere muhalif hüküm getirdiği anlamına gelmez. Ayrıca İslam alimlerinin büyük çoğunluğuna göre Hz. Peygamber'e, Kur'an-ı Kerim'de hakkında hüküm olamayan bazı konularda hüküm ihdas etme yetkisi verilmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hakkında Kitap'ta hüküm bulunmayan bir konuda hüküm koyması O'nun, Allah'ın iradesine aykırı hareket etmiş olduğu anlamına gelmez. Arz ettiğimiz bu hususların, sünnetin teşrii değerini tespit için çok önemli bir yeri vardır. Ayetlere muhalif hadis olmaz ilkesinin arkasına sığınarak, sünnetin teşrii değerine önemli bir darbe vurulur endişesiyle hadisçilerin önemli bir kısmı, hadislerin K.Kerim'e

³⁶ Geniş bilgi için bk. Çakan, İsmail Lütfi, *Hadislerde Görülen İhtilaflar Ve Çözüm Yolları*, İstanbul ts., s. 159 vd.

³⁷ Örnek için bk., Risale, eş-Şafii, Muhammed b. İdris (204/819), *er-Risale*, Yer yok, 1358/1940, s.198, 221, 228, 232, 546 .

arzıyla alakalı rivayetleri uydurma kabul etmelerinden de öte hadislerin Kur'an-ı Kerim'e arz düşüncesine şiddetle karşı çıkmışlardır.

Bu temel bilgileri ifade ettikten sonra biz mürtedlerin öldürülmesinin gerektiğini içeren hadislerin, Kur'an-ı Kerim'e muhalif olduğunu ileri sürüp bunlarla amel etmeyi reddetme kolaycılığına kaçma yerine, aralarını uzlaştırma bilimsel açıdan mümkün olduğundan söz konusu rivayetlerin din ve vicdan özgürlüğünü ifade eden ayetlere aykırı olmadığını izah etmeye çalışacağız. Daha açık ifadeyle biz mürtedlerin öldürülmesi ile ilgili hadisler mamulünbiḥ (amel edilebilir) olup bunların ayetlerle çelişen bir tarafının olmadığı inancındayız.

Bilindiği üzere İslam'ın zuhur ettiği dönemde Arap Yarımadasında toplumda kabilecilik zihniyeti hakimdi. Kabileciliğin hakim olduğu toplumlarda bir kişinin yalnız başına yaşaması mümkün değildir. O dönemde Arap yarımadasında insanları bir arada tutan en büyük güç kabile idi. Kabile içinde yaşayan herkes o.kabilenin inançlarına ve geleneklerine uygun hareket etmek zorundaydı. Kabilenin inanç ve geleneklerini terkeden artık öteki olmuş ve hatta düşman tarafına geçmiş sayılırdı. İşte böyle bir toplum yapısı sebebiyle biz Asrı Saadet ve Hulafai Raşidin dönemini içeren ilk devirlerde meydana gelen irtidat olaylarının bir çoğunun basit ve sıradan bireysel anlamda din değiştirme hadisesi olmadığı, mürtedlerin genelde siyasi ve ideolojik amaçla İslam toplumundan ayrılarak düşman tarafına geçmesi ve düşmanla işbirliği yaparak, Müslümanlarla savaşması meselesi olduğu inancındayız. O dönemdeki telakkiye göre mürted olan kişi İslam düşmanlarıyla işbirliği yaparak, İslami otoriteye karşı isyan etmiş ve savaş açmış kişi kabul ediliyordu. Nitekim yine bu dönemde fiiliyatta Müslümanlarla kafirler arasında olan savaşlarda zaman zaman Müslümanlardan, irtidat edenler oluyor ve bunlar düşman tarafına geçebiliyordu. İnancımıza göre hadislerde cezası ölüm olan irtidat bu tür dinden dönmeler için söz konusuydu. Bir başka ifadeyle idam cezasını gerektiren irtidat, basit ve bireysel bir din değiştirme hadisesi değil, siyasi ve ideolojik amaçla kurulu düzene baş kaldırıp isyan etme, kamu düzenini bozma, düşmanla işbirliği yapma ve gerektiğinde düşmanla birlikte olup Müslümanlarla savaşma hadisesidir. Demek ki mürted İslam'ı terk ettiği için değil, isyan edip devlete baş kaldırdığı, kamu düzenini bozduğu, şiddete başvurduğu ve düşmanla işbirliği yaptığı gibi sebeplerle idam cezasına çarptırılmayı hak etmiş sayılmaktadır. Böyle bir davranış içinde bulunan kişinin pozitif hukuklarında varsa ölüm cezasını hak etmiş olması yadırganamaz. Çağımızda demokrasiyle idare edilen devletler de dahil her türlü rejimle idare edilen ülkelerin anayasalarında ve ceza kanunlarında kamu düzenini bozmak, kurulu düzene baş kaldırarak, düşmanla işbirliği yapmak (ajanlık yapmak), devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozucu şiddete dayalı davranışlarda bulunmak, anayasal düzeni şiddet yoluyla değiştirmek için faaliyette bulunmak en

büyük suçlardan sayılmışlardır. Diğer bir ifade ile yönetim biçimi ne olursa olsun hiçbir devlet kendi varlık nedeni olan ana unsurlarının tahrip edilmesine, parçalanıp çökmesine seyirci kalmaz. Ayrıca o dönemdeki telakkiye göre mürtedin, arz edilen suçları işlemese dahi potansiyel suçlu sayıldığını burada belirtmekte yarar vardır. Çağımızda da herhalde bir dinden ayrılan söz ve/veya davranışlarıyla toplumun bölünüp parçalanması veya en azından ifsadı için bir tavır sergiliyor ve dolayısıyla toplumun maddi ve manevi istikrarsızlığına sebebiyet veriyorsa herhalde onun bu tür davranışları cezasız bırakılamaz.

Yukarıda arz ettiğimiz gibi değil de sadece beğenip huzur duymama, yapısına ve yaşayışına uygun bulmama, başka bir inanç sistemini daha iyi görme gibi gerekçelere dayanarak, basit ve bireysel manada din değiştirmenin İslam'da dünyevi bir müeyyidesinin olduğu inancında değiliz.

Bu görüşümüzü destekleyen gerekçeler şunlardır:

1. Kur'an-ı Kerim'de mürtedin öldürülmesinin gerektiğine ilişkin açık ve kesin bir hükmün olmaması:

Yukarıda meallerini verdiğimiz ayetler incelendiğinde ister Müslüman anne ve babanın çocukları olmaları, isterse sonradan ihtida etmeleri sebebiyle Müslüman olanlardan İslam'ı terk edenler yani mürtedlerle ilgili Kur'an-ı Kerim'de uhrevi bir müeyyideden bahsedilmesine karşılık bunlara dünyevi ceza verileceği ile ilgili sarih herhangi bir hüküm yoktur. Mesela Bakara suresinin 217. ayetinde "sizden kim dininden döner ve kafir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahrette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve devamlı orada kalırlar" buyrulmaktadır. İslam inanç sistemine göre İslam, müntesiplerini şeref ve izzet sahibi yapan; onları dünyada değerli ve erdemli kılan yüce bir nizamdır. Ayet, dinini değiştiren kişinin, Müslümanken yaptığı bütün amellerin boşa gideceğini; bu dünyada ve ahrette ona bir faydasının olamayacağını haber vermiştir. Söz konusu ayetin tefsirinde Seyyid Kutub şunları söylüyor: "Hubut, merada otlayan bir devenin zararlı bir ot yemesi sonucunda şişip arkasından ölmesi anlamını ifade eder. Kur'an-ı Kerim, burada bu kelime ile insanın işlediği amellerin önce kabarıp sonra yok oluvermesi olayını anlatmak istiyor. Görüldüğü gibi bu kelimenin somut anlamı ile soyut anlamı arasında sıkı bir uyum var. Yani batıl amelin önce kabarması, görüntüsünün şişmesi, sonunda ise ortadan çekilip yokluğa karışması olayı zehirli ot yiyen devenin şişmesi ve şişkinlik sonucunda patlayıp ölmesi olayı arasında sıkı bir çağrışım vardır."³⁸ Bazı İslam hukukçuları ayette geçen "amelin dünyada boşa gitmesi" ifadesinin bir takım hukuki sonuçları olduğunu açıklamışlardır. Bunlara göre ayette geçen

³⁸ Seyyid Kutub, *Fi zıllali'l-kuran*, (I-X), (tercüme, heyet) İstanbul 1989, I, 363-364.

“amelin dünyada boşa gitmesi” ifadesi, mürtedin, Müslüman kadınla evliyse evliliğinin sona ereceği, Müslüman olan murislerine mirasçı olamayacağı, Müslümanlarla kardeşlik ve dostluklarının son bulacağı manasına gelir.³⁹ Bazı İslam alimleri ise bunlara ilaveten ayetteki söz konusu hükmün tövbeye davet etikten sonra kabul etmemesi durumunda mürtedin öldürülmesini de içerdiğini ileri sürmektedirler ki, biz bu görüşün ayetin metnine ve ruhuna ters düştüğünü düşünüyoruz. Çünkü dikkat edilirse ayette dinden dönüp kafir olarak ölmekten bahsedilmektedir. Bu ifade bize mürtedin öldürülmeyip kafir olarak yaşayıp ölmesi hususunda müsamaha ve imkan sağlanması gerektiğini göstermektedir. Mürtedlerle ilgili yukarıda meallerini verdiğimiz diğer ayetlerde de mürted için dünyevi bir ceza öngörülmemiştir. “Dinde zorlama yoktur”⁴⁰ “De ki, hak Rabbinizdendir. İsteyen iman etsin, isteyen inkar etsin.”⁴¹ ayetleri ve kafirun suresi bir bütün olarak göz önünde bulundurulduğunda Kur’an-ı Kerim’de basit ve bireysel olarak irtidat eden kimsenin yani mürtedin öldürülmesini değil, tam tersine istediği inancı benimseyip yaşaması gerektiği hususunu destekleyen ayetlerin olduğunu söyleyebiliriz. Al-i İmran Suresinin 72. ayetinde, Yahudilerden bir gurup kişinin çevrelerine “Müslümanlara indirilmiş olana sabahleyin (görünüşte) inanıp akşamleyin inkar edin. Belki onlar (böylece) dinden dönerler” buyurularak, Müslümanların inançlarında tereddüt uyandırmaları hususunda gayret gösterdikleri haber verilmiştir. Yahudilerin bu davranışlarıyla İslami hareketin gücünü zayıflatmak için menfi propaganda yaptıkları, bir başka ifadeyle hazırladıkları tuzakla psikolojik savaş yürüttükler gayet açıktır. Hiç şüphesiz Yahudilerin bu tür hareketlerinin amacı Müslümanların cesaretlerini kırmak ve toplumda Resulullah’ın söyledikleri ve öğrettikleri hakkında şüphe uyandırmaktır. Sıradan bir irtidat olayının ötesinde psikolojik bir savaş olmasına rağmen Yahudilerin kurdukları bu tuzak ve hileler Hz. Peygamber’in şahsında Müslümanlara Kur’an-ı Kerim tarafından haber verilmiş, ancak onlara uygulanması gereken bir müeyyideden bahsedilmemiştir.

2. Mürtedlerin öldürülmesini ifade eden rivayetlerin değerlendirilmesi ve Hz. Peygamber’in mürtedlerle ilgili tutumu:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ayetlerde mürtedlere uygulanacak müeyyide ile alakalı sarıh bir hüküm bulunmamasına karşılık hadislerde mürtedlerin öldürülmesini ifade eden çok sayıda rivayet vardır. Bu rivayetlerden “dinini değiştireni öldürünüz.” hadisi âmm hüküm ifade etmektedir. Bu hadise göre sebebi, şekli, tarzı ne olursa olsun

³⁹ Geniş bilgi için bk., Zuhayli, *Fıkıh Ansiklopedisi*, VII,467 vd

⁴⁰ Bakara, 2/256.

⁴¹ Kehf, 18/29.

daha önce benimsediği bir inanç sistemini değiştiren kişi öldürülür. Örneğin buna göre kadın olsun erkek olsun özgür iradesi ile İslam'ı terk eden öldürülebileceği gibi ihtida eden de öldürülebilir. Ayrıca ikrah, hata, uyku, sarhoşluk gibi iradeyi sakatlayan bir sebepten dolayı Müslümanken dinini değiştiren de öldürülebilir. Bütün bunlardan dolayı âmm hüküm ifade eden söz konusu hadise dayanarak, sebebi ne olursa olsun her dinden dönüp irtidat edenin öldürülmesi gerektiğini söyleyemeyiz. Mürtedin öldürülmesi gerektiğini içeren Abdullah b. Mesud'un rivayet ettiği hadiste "dinini değiştirip cemaatten ayrılma" ifadesi, diğer rivayette ise "İslam'dan çıkarak, Allah ve Resulüne harp açma" ifadesi geçmektedir. Demek ki, hadislerde zikredilen ve müeyyidesi ölüm olan irtidat olayı basit bir din değiştirme hadisesi olmayıp siyasi, ekonomik ve ideolojik amaçlarla saf değiştirip düşman tarafına geçme ve Allah ve Resulüne harp açma meselesidir. Bu durum bir kişinin vatandaşı olduğu ülkenin kurulu düzenine karşı koyarak, başka ülke adına casusluk yapması veya bir ülkenin vatandaşlığını terak ederek, düşman ülkenin vatandaşlığına geçmesine benzerdir. Hadislerde ifade edilen bu durum bize mürtedin, dinini değiştirdiği için değil, müeyyidesi ağır olan casusluk, vatana ihanet gibi ağır bir suçu işlemesinden dolayı cezalandırılması gerektiğini göstermektedir. Nitekim Hz. Aişe'nin rivayet ettiği şu rivayet te bizim görüşümüzü desteklemektedir. "Müslüman'ı öldürmek şu üç sebep hariç helal değildir. Zina eden evli recmedilir, Müslüman birisini kasten öldüren öldürülür (kısas yapılır), İslam'dan çıkarak, Allah ve Resulüne harp açan kişi ya öldürülür, ya asılır veya sürgün edilir."⁴² Bu rivayette Allah ve Resulüne harp açan kişinin ya öldürüleceği veya asılacağı yahut ta sürgüne gönderileceği ifade edilmiştir. Dikkat edilirse hadiste kastedilen sadece irtidat değil irtidat edip Allah ve Resulüne harp açmadır. Buhari 'de bu durum Allah ve Resulüne harp açan kimse "irtidat edip Allah ve Resulüne harp açan kişi" şeklinde zikredilmiştir.⁴³ Bütün bu anlatılanlar bize müeyyidesi ölüm olan irtidat suçunun basit ve bireysel anlamda din değiştirme olayı değil mürtedin isyan edip düşman tarafına geçerek, Allah ve Resulüne harp ilan etmesi hadisesi olduğunu göstermektedir. Allah ve Resulüne harp ilan eden kişilerin cezası ise Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklanıyor: " Allah ve Resulüne karşı savaşanların yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut ta bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvağıdır. Onlar için ahrette de büyük bir azap vardır."⁴⁴ Görüldüğü üzere Hz. Aişe'den nakledilen arz ettiğimiz rivayet, Maide suresinin 33. ayetini tefsir mahiyetindedir. Hz. Peygamber bu hadislerinde mürtedin, dinden ayrılarak Müslümanlara ihanet etmesi veya toplumdaki meşru düzeni bozması durumunda ölümü hak ettiğini ve

⁴² Ebu Davud, *Sünen*, Hudud, 1; Nesai, *Sünen*, Tahrir, 14.

⁴³ bk, Buhhari, *Salih*, Diyat, 21.

⁴⁴ Maide, 5/33.

dolayısıyla bertaraf edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Bilindiği üzere Buhari'nin Sahihindeki bab başlıkları (teracimi) O'nun bab başlıklarının altındaki hadislerden çıkardığı görüşlerini ifade etmektedir.⁴⁵ Mürtedle alakalı Buhari'nin Sahihinde iki tane Kitap (bölüm) vardır. Bunlardan 87. Kitap'ın başlığı "kitbü'l-muharibine min ehli'l-küfri ve'r-riddeti=küfür ehli ve dinden dönenlerden İslam'a harp açanlar kitabı" şeklindedir. Buhari, bu başlığın ardından az önce mealini verdiğimiz Maide suresinin 33. ayetini zikretmiştir. Dikkat edilecek olursa Buhari mürtedlerin Müslümanlara savaş açmalarından bahsetmektedir. Bu ifade bize Buhari'nin, irtidadın basit bir din değiştirme hadisesinin ötesinde mürtedin, siyasi ve/veya ideolojik amaçla saf değiştirip düşman tarafına geçmesi olayı olduğu görüşünde olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kitap başlığının hemen altında Maide suresinin 33. ayetini zikretmekle de Buhari'nin Müslümanlarla savaşma gayesiyle din değiştirenlerin öldürülmesi gerektiği görüşünde olduğunu gösterir. Buhari, zikrettiğimiz Kitap (bölüm) başlığının altında bab başlığı vermeksizin Ukl kabilesinden İslam'a girip te daha sonra ayrılan bir guruba uygulanan müeyyide ile alakalı rivayeti zikretmiştir. Bu rivayete göre bir gurup insan Hz. Peygamber'in huzuruna gelip Müslüman oldu. Ancak Medine'nin havası ağır geldiği için bunlar hastalandılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onları Beytül-male ait zekat develerinin bulunduğu havası temiz yere gönderdi ve hastalıklarından kurtulmaları için develerin sütü ve bevillerinden içmelerini tavsiye etti. Bunlar Hz. Peygamber'in tavsiyelerini yerine getirmeleri üzerine iyileştiler. Bu kişiler daha sonra dinden dönüp develerin çobanlarını öldürdüler ve develeri de yanlarına alıp gittiler. Hz. Peygamber onları yakalattı ve öldürttü.

Dikkat edilecek olursa bu kişiler dinden dönmekle kalmamış, ayrıca çobanları öldürme ve develeri gasp suçunu işlemişlerdir. Dolayısıyla bu kişilerin ölüm cezasına çarptırılmalarının sebebi dinden dönmelerinin yanında adam öldürme ve gasp suçunu işlemeleri olsa gerekir.

Buhari'nin Sahihindeki mürtedlerle ilgili diğer Kitap'ın (89.Kitap) başlığı "Kitabü istitabeti'l-mürteddine ve'l-muanidine ve kıtalihim vesmi men eşreke billahi ve ukubetihi fi'd-dünya ve'l-ahireti=mürtedlerin ve hakka karşı inat eden kafirlerin tövbe etmelerini istemek, onlarla savaşmak, Allah'a şirk koşanın günahı, dünya ve ahretteki cezası" şeklindedir. Bu başlık bize mürtedlerin düşmanla işbirliği yaptığını göstermektedir. Buhari, söz konusu Kitap'ın (bölümün) birinci babının başlığını "hükümü'l-mürteddi ve'l-mürteddeti=erkek ve kadın mürtedin hükmü" şeklinde vermiş ve daha sonra mürtedlerle alakalı Al-i İmran suresinin 3/86-90.,100.; Maide

⁴⁵ Geniş bilgi için bk., Toksarı, Ali, *Sahihu'l-Buhari'nin Bab Başlıklarının Özellikleri Ve Değeri* (Teracimü sahihi'l-buhari) Uluslar arası Sempozyum, Kayseri, 1996, s.109-131.

suresinin 5/54.; Nahl suresinin 16/106-110. ve Bakara suresinin 2/217. ayetlerini zikretmiştir. Sonra da Hz. Ali'nin zındıkları yakması üzerine İbn Abbas bu uygulamayı yanlış buldu ve şöyle dedi: "Çünkü Resulullah "Allah'ın azabı (verdiği ceza) ile azap etmeyin, kim dinini değiştirirse öldürün" buyurdu. ile ilgili rivayet ile Ebu Musa el-Eşari, Yemen'de iken Muaz b. Cebel'in kendisini ziyaret ettiği esnada orada bağlı bir adam gördüğünü, bağlanma sebebini sorduğunda Ebu Musa "Yahudi idi, Müslüman oldu, sonra yine Yahudi oldu" yani irtidat etti demesi üzerine Ebu Musa, Muaz'a "otur" dedi, Muaz "Allah'ın ve Resulü'nün hükmü olarak, dinden dönen bu kişi öldürülünceye kadar oturmam" dedi. Bunun üzerine Ebu Musa emir verdi ve mürted öldürüldü, rivayetini zikretmiştir. Dikkat edilecek olursa bu iki rivayette zikredilen uygulamalar sahabilerin içtihadıdır. Bilindiği üzere içtihatlar da isabet edilebileceği gibi yanlış da söz konusu olabilir. Ayrıca onların bu içtihatlarına basit bir din değiştirme olayı mı sebep oldu yoksa bu kişiler ayrıca din değiştirmelerinin dışında cezası ölüm olan başka bir suç mu işlediler bu husus açık değil.

Burada üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de hiç şüphesiz Hz. Peygamber'in mürtedlere bir müeyyide uygulanıp uygulanmadığı meselesidir. Buhari'nin Sahihindeki bab başlığını açıklarken Hz. Peygamber'in, Ukl kabilesinden dinden dönüp (irtidat edip) adam öldüren ve gasp yapan kişilere karşı uygulamasından bahsetmiş ve orada onların öldürülmelerinin sebebini dinden dönmeleri değil adam öldürmeleri ve gasp suçunu işlemiş olmaları olduğunu açıklamıştı. Bu olayın dışında Hz. Peygamber'i mürtedlerle ilgili uygulamalarına bazı örnekler şunlardır:

1. Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh Müslüman olup Medine'ye hicret etmiş ve Medine'de Hz. Peygamber'in vahy katipliğini yapmıştı. Ancak daha sonra irtidat ederek, Mekke'ye geri döndü. Mekke'nin fethi sırasında öldürüleceklerin listesinde Abdullah da vardı. Abdullah, süt kardeşi olan Hz. Osman'a sığınmış, O da Abdullah'ı himayesi altına almıştı. Daha sonra Abdullah tekrar ihtida etti yani tövbe edip İslam'a girdi ve Hz. Peygamber de O'nu affetti.⁴⁶

Hz. Peygamber'in, Mekke'nin fethi sırasında Abdullah b. Sa'd'ı öldürüleceklerin listesine alması nevi şahsına münhasır bir durumdur. Vahy katipliği gibi çok önemli görevde bulunan birisinin İslam inanç sistemini terk ederek, Mekke'ye gitmesi tam anlamıyla bu kişinin İslam toplumunu bırakıp siyasi bir amaçla düşman tarafına geçmesi, onlarla işbirliği yapması ve dolayısıyla Allah ve Resulüne harp ilan etmesi anlamına gelir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber, Mekke'nin fethi sırasında sadece Abdullah'ı öldürüleceklerin listesine almamış, Müslümanlara aşırı düşmanlık gösterip fiilen harbe girenlerle yeni kurulan İslam devleti için zararlı gördüğü bazı kişileri de öldürüleceklerin listesine almıştı. Öyle gözüküyor ki, Abdullah b. Sa'd'ın

⁴⁶ bk., Ebu Davud, *Sünen*, Hudud, 1, Cihad, 117; Müslim, *Sahih*, Edeb, 25; Nesai, *Sünen*, Tahrim, 14.

öldürüleceklerin listesine alınmasının sebebi sadece irtidat etmesi değil, ayrıca saf değiştirecek, siyasi bir amaçla düşman tarafına geçmesi ve onlarla işbirliği yapmış olmasıdır. Ayrıca hadis kitaplarındaki rivayetlerde Abdullah'ın öldürülecekler listesine alınmasının nedeninin irtidat etmiş olmasıyla alakalı bir ifade olmadığını da burada belirtmeliyiz.

2. Abdullah b. Hatal'ın öldürülmesi olayı: Buhari ve Müslim başta olmak üzere muteber bazı hadis kitaplarında nakledildiğine göre Rasulullah Mekke'ye başında miğferi olduğu halde girip sonra miğferini çıkardığı bir sırada bir kişi gelerek, İbn Hatal'ın Kabenin örtülerine yapışmış olduğunu söyledi. Hz. Peygamber, "onu öldürün" dedi.⁴⁷ İbn Hişam, olayı İbn İshak'tan naklen şöyle anlatıyor: İbn Hatal daha önce ihtida edip Müslüman olmuştu. Hz. Peygamber onu zekat toplama memuru olarak, görevlendirmişti. Yanında Ensar'dan birisi ile müslüman bir kölesi vardı. Yolda bir yerde konakladılar. Köleye teke kesip etinden yemek yapmasını istedi ve daha sonra uyudu. Uyandığında kölenin yemek yapmadığını görünce onu öldürdü ve irtidat edip tekrar müşrik oldu. İbn Hatal'ın iki cariyesi vardı. Bunlar Hz. Peygamber'i hicveden şarkı ve türkü söylerlerdi. Rasulullah İbn Hatal ve cariyelerinin öldürülmesini istedi ve onlar öldürüldü.⁴⁸ Dikkat edilecek olursa İbn Hatal'ın irtidatı sıradan ve basit bir din değiştirme olayı değildir. İbn Hatal, köle de olsa bir kişiyi öldürmüş ve ayrıca cariyelerinin, Hz. Peygamber'i hicvetmelerini sağlamış veya en azından hicivlerini müsamaha ile karşılamıştır. Bazı rivayetlerde ise İbn Hatal'ın, içki içip Hz. Peygamber'i hiciv ve tahkîr ettiği, Kureyş müşriklerinin de İbn Hatal ve şarkıcı cariyelerin yanına gelerek, içki içtikten sonra birlikte Hz. Peygamber'i hicvettikleri ifade edilmiştir.⁴⁹ Şarkıcı kızlardan birinin öldürüldüğü diğerinin ise kaçıp eman istediği, Hz. Peygamber'in eman vermesi üzerine Müslüman olduğu şeklinde de rivayet vardır.⁵⁰

3. Esved el-Ansi olayı: Hz. Peygamber Veda Haccından döndükten sonra rahatsızlandı. Hz. Peygamber'in rahatsızlığını fırsat bilen bazı kişiler peygamberliğini ilan ederek, ridde olayını başlattılar. Bunlardan birisi de Rahmanu'l-Yemen adıyla peygamberliğini ilan eden Esved el-Ansi idi. Hz. Peygamber, bölge valileri ve memurlarına mektup göndererek, O'nun öldürülmesi için emir verdi. Esved el-Ansi daha sonra Müslümanlar tarafından öldürüldü. Esved el-Ansi'nin öldürülmesinin irtidat ile hiç alakası yoktur. Çünkü bu kişi hiç Müslüman olmamıştı. Hz. Peygamber, Cerir b. Abdullah'ı Yemen'e gönderdiğinde daha önce Esved el-Ansi'yi

⁴⁷ Müslim, *Sahih*, Hac, 450; Buhari, *Sahih*, Cihad, 169; Ebu Davud, *Sünen*, Cihad, 117; Tirmizi, *Sünen*, Cihad, 18.

⁴⁸ bk., İbn Hişam (218/833), *Es-Siretü'n-Nebeviyye* (I-IV), Mısır 1355/1936, IV, 53.

⁴⁹ bk., Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi* (Hz. Muhammed ve İslamiyet-Medine Devri), (I-II), VIII, 258.

⁵⁰ bk., İbn Hişam, IV, 53.

İslam'a davet etmiş, ancak O İslam'ı kabul etmemişti.⁵¹ Bu anlatılanlar bize Esved el-Ansi'nin hiç Müslüman olmadığını göstermektedir. Esved el-Ansi olayını biz O irtidat ettiği için değil peygamberliğini ilan ederek bazı kabilelerin irtidatına öncülük ettiği için burada zikretmeyi uygun gördük. Az önce de belirttiğimiz gibi ortada bir irtidat olayı olmadığından Esved el-Ansi hakkında Hz. Peygamber'in öldürme emri bizim için bu konuda örnek olamaz.

Burada akla Asrı Saadet'te basit ve bireysel manada din değiştiren oldu mu olduyorsa Hz. Peygamber bunlara ne gibi muamele yaptı sorusu akla gelebilir. Hz. Peygamber hayatta iken az sayıda da olsa İslam'ı terk eden kişiler olmuştur. Hz. Peygamber'in, bunlara herhangi bir müeyyide uyguladığı ile alakalı bir bilgi yoktur. Bu konudaki bazı örnekler şunlardır:

1. Bir bedevi Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek, Müslüman oldu. Daha sonra bu kişi Medine'de hummaya yakalanması üzerine Hz. Peygambere gelerek, ahdimi (yaptığımız sözleşmeyi) geri ver dedi. Hz. Peygamber bunu reddetti. Bedevi gitti, sonra tekrar geldi ve Hz. Peygamber'e ahdimi ver dedi. Hz. Peygamber'in yine reddetmesi üzerine bedevi çekip gitti.⁵² Dikkat edilecek olursa bedevinin İslam'dan ayrılıp mürted olduğu açıktır. Ancak Hz. Peygamber, bu kişinin dinden dönmesini siyasi ve/veya ideolojik görmediği ve dolayısıyla İslam toplumuna zarar vermediğini bildiği, daha açık bir ifade ile toplumun güvenlik ve istikrarı için tehlike oluşturmayacağını anladığından bedeviye herhangi bir müeyyide uygulamamıştır.

2. Enes b. Malik anlatıyor: Bir Hristiyan Müslüman oldu. Bakara ve Ali Imran surelerini okumuştur. Bu kişi Hz. Peygamber için yazardı (vahiy katibi idi). Aynı kişi daha sonra tekrar Hristiyan oldu ve "benim yazdığının dışında Peygamber bir şey bilmiyor" demeye başladı. Allah, daha sonra onun canını aldı (yani eceli ile öldü) ve Hristiyan olarak defnettiler. Sabah olunca gömüldüğü mekan onu dışarı fırlatmıştı. Bunun üzerine Hristiyanlar bu Muhammed'in ve sahabilerinin işidir dediler.⁵³ Söz konusu rivayette Müslüman olduktan sonra Hristiyanlığa dönen kişinin öldürülmeyip, eceli ile öldüğü açıkça ifade edilmektedir. Üstelik bu kişi sadece irtidat etmekle kalmamış ayrıca Hz. Peygamber'i suçlayıcı ifadedelerde de bulunmuştur. Şayet Hz. Peygamber bu kişiyi öldürseydi, başta münafıklar olmak üzere bazı kişiler Hz. Peygamber kendisine bazı şeyleri öğrettiğini iddia eden i susturmak için öldürttü diyerek, bu olayı istismar edebileceklerdi. Bu hadise bize ayrıca kendisine ağır iftira bulunan mürtedlere bile Hz. Peygamber'in hoşgörü ile yaklaştığını göstermektedir.

⁵¹. bk., Belazuri, *Futuhu'l-buldan*, I, 125 den naklen Köksal, VIII, 334.

⁵². Buhari, *Ahkam*, 45.

⁵³. Buhari, *Sahih*, Menakıp, 25: İbn Hanbel, *Müsned*, III, 245-246.

3. Abdullah b. Abbas'tan nakledilmiştir. Rasulüllah (SAV), bir gece Beyt-i Makdis'e götürüldü ve o gece geri geldi. Kureyşe bu gidişini, Beyt-i Makdis'in alametini (özelliklerini) ve yoldaki kervanlarını haber verince bazı kişiler: "Biz Muhammed'in söylediğini nasıl tasdik ederiz" dediler ve irtidat edip kafir oldular. Allah, Ebu Cehil ile beraber onların da boyunlarını vurdu.⁵⁴ Mirac olayı üzerine irtidat edenlere Hz. Peygamber'in herhangi bir müeyyide uyguladığı ile alakalı söz konusu rivayette herhangi bir bilgi olmadığı gibi başka kaynaklarda da onlara bu hususta bir müeyyidenin uygulandığı ile ilgili bir bilgiye rastlayamadık.

3. Akli Sebepler: İnanma duygusu insanların fitratlarında var olan ve iç dünyaları ile alakalı bir husustur. Bu yüzden kişilerin, kutsal bildikleri bir değere inanıp inanmama, inanıyorlarsa herhangi bir inanç sistemini seçip kabul etme meselesi tamamen iç dünyalarını ilgilendirir. İnsan fitratında var olan bu olguyu kabul eden İslam, kişileri İslam iman esaslarını kabul edip etmemede tamamen özgür bırakmıştır. Yukarıda açıkladığımız gibi Yüce Allah, Hz. Peygamber ve onun şahsında bütün Müslümanlardan, İslam'ı insanlara tebliğ etmelerini, kabul etmezlerse üzülmemelerini ve dini kabul etme konusunda hiçbir kimseye baskı yapmalarını istemiştir. Kur'an-ı Kerim ve sahih hadislerde bu hususlar hakkında çok sayıda hüküm vardır. İslam'ı tebliğ konusunda fitrata ve akla bu kadar önem veren bir dinin, kişilerin beğenmedikleri, gönüllerine ve kafalarına yatmadığı, yaşayışlarına uygun bulmadıkları gibi sebeplerle İslam'dan çıkmalarına müsaade etmemesi insan fitratına aykırı olduğu gibi irtidat edene ölüm cezası vermesi de akla pek uygun gözükmemektedir. Bir başka ifade ile yukarıda belirttiğimiz gibi inanma bir kalp ve gönül işi olduğuna göre İslam'ın, herhangi bir nedenle kişilerin İslam iman esaslarını tasvip etmeyip bir başka inanç sistemine geçmelerini ölüm gibi ağır bir ceza ile tecziye etmesi mantıklı değildir. Aynı zamanda böyle bir uygulamaya ölüm cezasından korkmalarından dolayı inanmadıkları halde inandık diyenlerin sayısını artıracaktır. Daha açık bir ifade ile Müslümanlar kendi elleri ile fitne ve fesadın kaynağı olan, toplumsal huzuru ve istikrarı bozan münafıklığı teşvik edecekler ve dolayısıyla münafıkların sayılarını artıracaklardır. Biz mürtedin öldürülmeden önce tövbeye davet edilmesinin de İslam'ın kabul ettiği din ve vicdan özgürlüğü ilkesi ile çeliştiği inancındayız. Tövbe etmek demek her şeyden önce kişilerin yaptıklarından pişman olması demektir. Kabul ve geçerli olması için tövbenin özgür irade ile yani maddi ve/veya manevi baskıya maruz kalmadan yapılması şarttır. Söz gelimi bir kişiye "sen irtidat etmişsin, ölümü hak ettin, pişman olursan kurtulacaksın, aksi takdirde öldürüleceksin" dendiğinde o kişi de öldürülme korkusundan dolayı "pişman oldum, tekrar İslam'a döndüm" dese böyle birisi Allah nezdinde Müslüman sayılır

⁵⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, III, 374.

mi? İslam böyle bir Müslümanlığı tasvip eder mi?

Münafıklık, daha yaygın ve gizli olduğundan daha sinsi ve toplum hayatı için daha tehlikelidir. Münafıklığın İslam'a ve Müslümanlara verdiği zarar irtidattan daha çok olmasına rağmen İslam'da münafıklara uygulanan dünyevi herhangi bir müeyyide yoktur. Münafıklık için dünyevi hiçbir müeyyide öngörmeyip daha az tehlikeli olan basit ve bireysel çerçevedeki irtidada ölüm cezasını vermek akla uygun değildir.

K.Kerim ayetleri, Hz. Peygamberin bazı uygulamaları, İslam'ın genel ilkeleri ve salim aklı göz önünde bulundurduğumuzda siyasi, ideolojik, ekonomik vb amaçlarla değil de herhangi bir sebeple gönlüne yatmadığı için İslam'ı terk eden kişi ile ilgili dünyevi bir müeyyide uygulanamaz. Ancak iman esaslarını beğenmeyip İslam'dan ayrıldığı için elbette ki, mürtede bu dünyada gayri Müslim muamelesi yapılacaktır.

Sahabe Dönemindeki Ridde Olayları

Biz burada sahabilerin mürtedler ile yaptıkları savaşları uzun uzadıya anlatacak değiliz. Sadece konumuzla alakalı olduğu için ridde olaylarının sebebi, mahiyeti ve sahabilerin mürtedler ile savaş yapmalarının sebepleri üzerinde duracağız. Ancak ridde olaylarına geçmeden önce konunun iyi anlaşılması için Araplardaki kabile yapısının bireyler üzerindeki etkisi, İslam'ın yayılışı ve kabilelerin İslam'a girişleri hakkında ana hatları ile bilgi vermeyi uygun görüyoruz. Bilindiği üzere Resullüllah'a vahiy geldiği sıralarda Araplarda çok güçlü ve sık dokulu bir kabile yapısı vardı. Böyle bir kabile yapısının İslam'ın yayılmasında hem olumlu hem de olumsuz katkısı olmuştur. İlk dönemlerde İslam'a girişler bireysel olduğundan Hz. Peygamber'e ve/veya Müslüman olan kişilere bir kötülük yapılmak istendiğinde kabileleri bazen onları korumuşlardır. Mesela Ebu Talip akrabalık ve kabile bağlılığı nedeni ile Müslüman olmamasına rağmen yaşadığı süre içinde Hz. Peygamberi daima himaye etmiştir. Bu açıdan bakıldığında kabileciliğin İslamın yayılmasında olumlu katkısının olduğu söylenebilir. Az da olsa olumlu katkısı yanında kabileciliğin İslam'ın yayılmasında çok büyük menfi etkileri de olmuştur. Kabile yaşamında bireyin kişilik ve kimliğinin oluşumunda kabilenin etkisi çok büyüktür. Bireyin sosyal hayatı, inancı, düşünceleri, ekonomik ve siyasi anlayışının oluşumu, kabilenin bu konulardaki anlayışına uygun olarak teşekkül eder. Daha açık bir ifade ile bireyin hayatının her alanına kabile şekil verir. Bireyin farklı bir inanç ve görüşü benimsemesi demek, kabileye baş kaldırması yani isyan etmesi ve tek başına yaşamayı kabul etmesi demektir. Sık dokulu kabileciliğin olduğu toplumda kişinin tek başına yaşaması ise neredeyse mümkün değildir. Cabiri'nin ifadesi ile böyle bir kişi bir çeşit intihar etmiş sayılır.⁵⁵

İşte Hz. Peygamber, böyle sık dokulu bir kabile hayatının var olduğu topluma

⁵⁵ bk., Cabiri, Muhammed Abid, *İslam'da Siyasal Akıl*, (terc. Vecdi Akyüz) İstanbul, 1997, s.189.

İslam'ı tebliğ etmeye çalışmıştır. Mekke döneminin tamamında İslam'a girişler bireysel olduğundan Müslümanlığın yayılması hem zor ve zahmetli olmuş hem de az sayıda kişi Müslüman olabilmisti. Cabiri, bütün Mekke döneminde sadece 154 kişinin Müslüman olduğunu söylemiştir.⁵⁶ Hicretten sonra Medine'de İslam devleti kurulup, müşrikler ile Bedir, Uhud ve Hendek başta olmak üzere birçok savaş yapıldıktan ve Mekke fethedildikten sonra artık Arap yarımadasında Müslümanlığın hükümranlığı kesinleşmiş oldu. Bu durumun farkına varan Arap kabileleri, hicretin dokuzuncu yılından itibaren Hz. Peygamber'in zaferini kutlamak, O'na bağlılıklarını ifade etmek ve İslam'a girdiklerini açıklamak için heyetler göndermeye başladılar. İşte bu yüzden hicretin dokuzuncu yılına senetü'l-vüfud (elçiler yılı) denmiştir.⁵⁷ Artık bu tarihten itibaren kabileler toplu halde İslam'a girmeye başladılar. Konu ile ilgili Cabiri şöyle diyor "İslam savaşlar yolu ile özellikle Mekke'nin fethinin etkisi ile hızla yayılmaya başlayınca, ümmete mensubiyet, kabile düzeyinde gerçekleşir oldu. Bir bütün olarak kabile Müslüman olduğunu yani siyasi bağlılığını ve yeni dine girişini açıklardı. Kabile şeyhi veya ileri gelenleri, bu konuda kabileyi temsil ederdi. Bundan sonra ferdi-akdi mensubiyet dönemi gelirdi. Bu da insanların dinlerini öğretmek için kabilelere gönderdiği kişilerin yaptıkları sonunda olurdu. Bu akdi işlem kabile ve aşiret aleyhine yapılmaz, ikisinin için de gerçekleşirdi."⁵⁸ Bütün bunların sonucunda Arap yarım adasında yaşayan Arapların büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'e biat ederek, Medine İslam Devleti'nin himayesini kabul etmiş, bir başka ifadeyle, İslam Devleti'nin vatandaşı olmuşlardır. Bu kabilelerden bazıları İslam'ı samimi olarak benimsemelerine karşılık bir kısmının, Hz. Peygamberin kurduğu Medine Devleti'nin otoritesini tanımaları dini nedenlere değil, daha ziyade ekonomik ve siyasi sebeplere dayanmaktaydı. Bir başka ifade ile kabile fertlerinin hepsi hatta kabile reisleri İslam iman esaslarını tetkik etmeleri sonucunda bunların doğruluklarına inandıkları için Müslüman olmuş değillerdi. Bunlar sadece Medine İslam Devleti'nin vatandaşlığını benimseyip hükümranlığını kabul etmişlerdi. Söz konusu anlayış o günkü Arap kabilelerinin geleneklerine uygun bir tavidir. Araplar cahiliye döneminde savaşlarda zafer kazanan, beldelere hakim olan, iktidarı ele geçiren kabile reislerine nasıl boyun eğip hakimiyetlerine giriyorlar ise aynı anlayış ve düşünce ile Hz. Peygamber'in hükümranlığını da kabul etmişlerdi. Yani bunların hepsinin İslam'a girişleri inanç temelli olmadan ziyade ekonomik ve siyasi sebeplere dayanıyordu. Yine bu kabileler, cahiliye döneminde emri altına girdikleri yönetime bağlılıklarını göstermek için bir miktar mal verirler ve tabi oldukları yönetimin düşmanları ile iş birliği yapmazlardı. Ancak onların bu bağlılıkları çoğu zaman bağlandıkları kişinin ölümü ile biterdi. İşte bu alışkanlığa sahip olan Arap kabileleri

⁵⁶ bk. Cabiri, s. 188-189.

⁵⁷ Cabiri, s. 256.

⁵⁸ Cabiri, s. 190.

Hız. Peygamber vefat edinceye kadar büyük ölçüde ona bağlı kalmışlar ve bağlılıklarının sembolü olan zekatlarını da vermişlerdi.⁵⁹ Az önce belirttiğimiz gibi inanç temelinden ziyade siyasi ve ekonomik sebepler ile İslam'ı kabul eden bu kabilelerin anlayışına göre zekat dini bir vecibe olmadan ziyade galip gelen Hız. Peygamber'in güç kullanarak, aldığı bir miktar maldı. Bu yüzden bu mal sadece Hız. Peygamber hayatta olduğu ve güçlü olduğu sürece verilebilirdi. Bu anlamda zekat ibadet için değil Hız. Peygamber'in iktidarına bağlılığın sembolü olarak verilmekteydi.⁶⁰

Hız. Peygamber fetih yolu ile ele geçirilen merkezlere vali tayin ettiği halde kendi istekleri ile reislerinin önderliğinde İslam'ı kabul eden kabilelere vali tayin etmemiştir. Buraların yönetimini kabile reislerine ve kabilenin diğer ileri gelenlerine bırakmıştır.⁶¹ Söz konusu kabilelere sadece zekat tahsildarları, İslam'ı anlatan kişiler ve aralarındaki uyuşmazlıkları çözmek için hakim (kadı) gönderilmiştir.

Ridde olayları başlamadan önce Arap yarımadasında toplu halde İslam'ı kabul eden Arap kabilelerinin arz etmeye çalıştığımız şekilde bir yapısı vardı. Hız. Peygamber'in vefat ettiği sırada Müslümanların yaşamış olduğu bölgede kabile ve etnik yapıları aynı olmadığı gibi Müslümanların imanları ve inançları da aynı düzeyde değildi. Muhacir ve Ensar gibi inançları çok güçlü olan ve hiçbir karşılık beklemezsizin Hız. Peygamber'e bağlı olanların yanında münafıklar, bedeviler, müellefe-i kulup, fetih Müslümanları ve harpsiz İslam'a giren kabile mensupları da vardı. Ayrıca bu coğrafyada Yahudiler ile az sayıda Hristiyan da vardı.

İşte böyle bir toplum yapısının hakim olduğu sırada Hız. Peygamber ciddi şekilde hastalandı. Hız. Peygamber'in hastalığı haberi yayılınca az önce açıkladığımız kabile yapısına sahip olan ve inanç temelli değil de ekonomik ve siyasi amaçlı İslam'a giren bazı kabileler verdikleri zekattan kurtulmak ve dolayısı ile Medine İslam Devleti'nin hükümrانlığından ayrılmak için harekete geçtiler. Bu tür kabilelerden bir kısmının liderleri peygamberliklerini ilana kalkıştılar. Bunların başında daha önce bahsettiğimiz Esved el-Ansi gelmekteydi. Diğer biri ise Hız. Peygamber'e gelip vefatından sonra hakimiyetin kendisine verilmesini isteyen Müseylime idi. Müseylime, Hız. Peygamber'in vefatından sonra Yemame'de ekonomik ve siyasi sebepler ile peygamberliğini ilan ederek, bölgesel bir isyan hareketine girişti. Aynı şekilde Tüleyha el-Esedi ve Secah et-Temimi de Hız. Peygamber'in vefatından sonra aynı amaçla peygamberlik iddiasında bulunmuşlardır. Zekatı, kabilelerini Hız. Peygambere bağlayan şahsi bir bağ kabul ettikleri için veren, O'nun ölümü ile söz konusu bağın son bulduğunu iddia eden ve bu yüzden zekatı vermekten imtina eden yalancı

⁵⁹ Cabiri, s. 256-257.

⁶⁰ Cabiri, s. 331.

⁶¹ bk. Cabiri, s. 302-303.

peygamberlere ve kabilelerine karşı haklı olarak savaş açılmıştır.⁶² Dikkat edilecek olursa bu kabile mensupları ve liderlerinin söz konusu davranışları tam anlamıyla bir isyan hareketi olup basit ve bireysel din değiştirme ile uzaktan yakından bir alakası yoktur. Dolayısıyla bunlarla yapılan savaşın nedeni de dinlerini değiştirmeleri değil, ülkeyi bölüp parçalamak için isyan etmeleridir.

Hattabi'nin de ifade ettiği gibi Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir kısım kabileler de toplu halde eski dinlerine döndüler. İrtidad eden bu kabilelere karşı Hz. Ebubekr aynı gerekçeler ile savaş ilan etmiştir.

Mahiyeti itibarıyla bir irtidat olayı olmasa da konuyla alakalı olduğundan Hz. Ebu Bekr'in zekat vermeyenlere karşı açtığı savaşla alakalı burada bilgi vermeyi uygun gördük. Bazı kabileler ise İslam iman esaslarını ve namaz kılmayı kabul ettikleri halde zekat vermeyi reddetmişlerdi. Hiç şüphesiz bunlar mürted değiller idi. Ancak Hz. Ebubekr, Hz. Ömer gibi sertliği ile bilinen birisinin muhalefetine rağmen bunlarla savaş yapma görüşünde olduğunu söyledi. Durum böyle olunca İslam iman esaslarını kabul eden ve namazlarını da kılan ancak zekat vermeyen kişilerle zekatı almak için savaşmayı din ve vicdan özgürlüğü ile nasıl bağdaştıracağız? Zekat, bir ibadet olduğuna göre bireysel olarak bu ibadeti yerine getirmeyen kişiye karşı bir müeyyide uygulamanın din ve vicdan özgürlüğü ile bağdaşır bir yanı yoktu. Ancak her ne kadar bireysel bir ibadet olsa da o dönemde zekat devlet eliyle toplanan bir vergi mahiyetindeydi. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi o dönemde zekatın yönetime bağlılığı sembolize eden bir yönü de vardı. Bir başka ifadeyle Zekatın verilmesi kabilelerin Medine İslam Devletine bağlılığını göstermekteydi. Zekatın verilmemesi ise bu kabilelerin İslam Devletine bağlılıklarının zayıflaması hatta bir anlamda son bulması anlamına gelmekteydi. Hattabi'nin de ifade ettiği gibi İslam iman esaslarını ve namaz kılmayı kabul edip de zekat vermeyenler mürted değil; isyankar (ehl-i bağy) grup idiler.⁶³ Asrı Saadet'te zekatı İslam Devletine vermeyi kendi ekonomik çıkarları açısından daha uygun gören bazı kabile reisleri, Hz. Peygamber'in vefatından sonra topladıkları zekatı kendileri harcamak istediler. Mesela Beni Yebu, zekatı toplayıp Ebu Bekr'e göndermeye karar verdiğinde Malik b. Nuveyr söz konusu gerekçe ile zekatın Hz. Ebubekr'e gönderilmesine engel olmuştur.⁶⁴

Anlatılanlar bize Hz. Ebubekr'in zekat vermeyenler ile savaşmalarının sebebinin onların dinden dönmeleri değil zekat vermeyi reddederek kamu düzenini bozmaları ve İslam Devletine karşı isyan etmeleriydi.

Günümüzde de yönetim biçimi ne olursa olsun her devlette vergi vermemenin

⁶² bk. Fayda, Mustafa, *DİA* Ridde olayları Md.; Cabiri, s. 332.

⁶³ bk., Hattabi, *Mealim*, II, 200.

⁶⁴ Bk. Hattabi, aynı yer.

bir müeyyidesi olduğunu düşünürsek Hz. Ebubekr'in devlet gücünü kullanarak zekatı zorla almasının din ve vicdan özgürlüğü açısından yadırganacak bir tarafı olmadığını söyleyebiliriz.

Sonuç

İslam'ın iki ana kaynağı olan Kitap ve Sünnet incelendiğinde bireylerin İslam'ı kabul edip etmeme konusunda tam bir özgürlüklerinin olduğu görülmektedir. Bu konuda İslam alimleri arasında kayda değer bir fikir ayrılığı yoktur. İslam'ı kabul noktasında kişilere tam bir özgürlük tanıyan bir nizamın, basit ve bireysel manada İslam'dan ayrılmayı ölüm gibi çok ağır bir ceza ile tecziye etmesini makul ve mantıklı görmüyoruz. Daha açık bir ifadeyle Müslüman olan birisine yaşamak istiyorsan Müslüman olarak yaşayacaksın aksi takdirde öldürüleceksin yani ya imanı veya ölümü tercih edeceksin demek anlamına gelir ki, böyle bir anlayış akla, mantığa ve insan fitratına aykırıdır. Yine böyle bir din anlayışı inanmadıkları halde ölümü değil de yaşamayı tercih edenlere münafıklığı tercih etmelerini tavsiye anlamına gelir ki, bunu da İslam'ın iman esaslarıyla bağdaştırmak mümkün değildir. Yukarıda belirttiğimiz gibi Kitap ve Sünnete göre ölüm cezasını gerektiren irtidat basit ve bireysel dinden dönme olayı değil, siyasi, ideolojik ve/veya ekonomik hedefle düşman tarafına geçerek, onlarla işbirliği yapma ve Müslümanlarla savaşma veya en azından potansiyel bir tehlike oluşturma durumudur. Bu şekilde din değiştiren mürtet, İslam ve Müslümanlara düşmanlığından dolayı İslam ümmetini terk edip, küfür milletine iltihak etmiş demektir. Asrı Saadet başta olmak üzere İslam dininin geldiği ilk dönemlerde meydan gelen irtidatların, yukarıda belirttiğimiz İslam iman esaslarını beğenmeme yanında değişik sebepleri vardı. Mürtedler genelde dinden ayrılırken kabilecilik kültürünün gereği olarak, dini beğenmemeden ziyade karşı tarafa (düşman tarafına) geçip onlara güç katma amacını güdüyorlardı. Bazı irtidatlarda ise kişilerin İslam'dan ayrılmalarının amaçları arasında Müslümanlarla alay etme, dini inançları küçümseme, tezyif etme vardı. Bazı dinden dönmeler ise isyan ve anarşiyi teşvik etme, toplumsal barışı ve kamu düzenini bozma amacı ile olmuştur. Ayrıca o günkü anlayışa göre dine girme o inancın vatandaşlığını kabul, dinden ayrılma ise ülkeye ve ümmete ihanet kabul ediliyordu. Bütün bu anlatılanlar bize mürtede ölüm cezasının öngörülmesinin sebebinin, İslam iman esaslarını zorla kabul ettirmek için değil, kişilerin saf değiştirerek düşman tarafına geçmelerine engel olmak için olduğunu göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle böyle bir ceza İslam ümmetinin vatandaşlığını terk ederek İslam düşmanlarıyla işbirliği yapmak isteyenleri caydırmak için öngörülmüştür. Burada İslam alimlerin, mürtede müeyyide uygulayacak olanların kişiler değil devletin yetkili organları olduğu görüşünde olduklarını belirtmeyi uygun görüyoruz. Öyle zannediyoruz

ki, ölüm cezasını gerektiren dinden dönmeler, arz ettiğimiz çerçevede olan irtidat olayları için söz konusu olabilir. Gerek Hz. Peygamberin hadislerinde gerekse Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin uygulamalarında mürtedin öldürülmeden önce tövbeye davet edilmesi de bu tür irtidat olayları için öngörüldüğünde makul görülebilir. Çünkü bir kişi saf değiştirip düşman tarafına geçerse, toplumun huzur ve istikrarını; kamu düzenini bozarsa İslam'a ve Müslümanlara düşmanlık beslerse yani ihanet ederse böyle birine, yetkili makamlarca pişman olup olmadığı sorusunu sormak, pişman olmazsa bir müeyyide uygulamak akıl ve mantık dışı olmasa gerekir. İslam'ın inanç sistemi aklına yatmadığı, hoşlanmadığı, Müslümanların yaşam biçimlerini beğenmediği vb. sebeplerle basit ve bireysel manada irtidat etmenin bir müeyyidesinin olacağını zannetmiyoruz.

Özet olarak ifade etmek gerekirse bir kişiyi, güç kullanarak, kanunlara ve devlet otoritesine itaate zorlamak İslam'a ve akla uygundur. Ama aynı kişiye, maddi ve/veya manevi baskı yaparak, dini kabul ettirmek veya onun irtidat etmesini önlemek ise İslam'a ve akla aykırıdır.